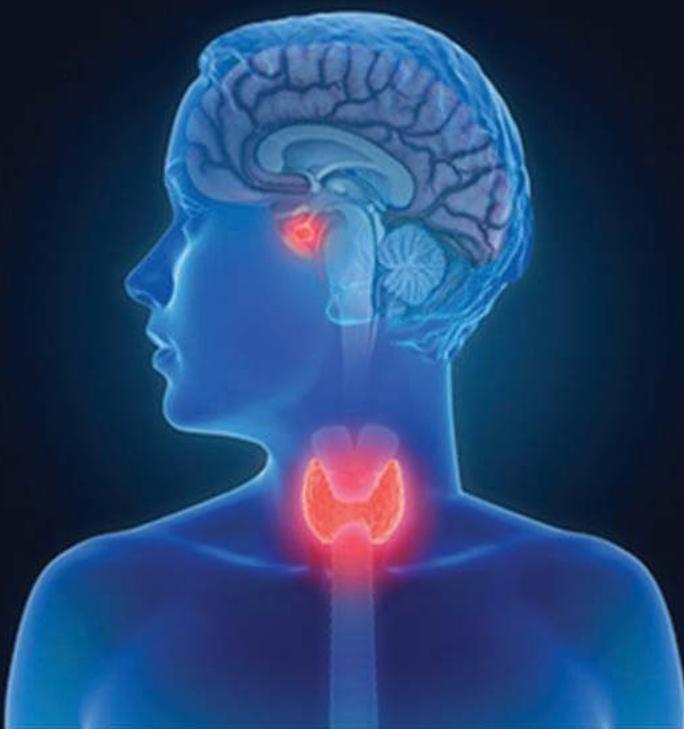

Էնդոկրին համակարգի աշխատանքը խաթարող քիմիական նյութեր

Երևան 2023

Էնդոկրին խանգարումների դեմ պայքարը հրատապ խնդիր է, որը պահանջում է համբնդիանուր գործողություններ: Միջազգային հանրությունն ընդունեց էնդոկրին խաթարիչների (ԷԽ-ներ) դեմ գլոբալ գործողությունների անհրաժեշտությունը 2006թ.-ին, երբ «Քիմիական նյութերի միջազգային կառավարման ռազմավարական մոտեցում» (ՔՆՄԿՌՄ) գործընթացի մասնակիցները ներառեցին այդ խնդիրը ՔՆՄԿՌՄ-ի համբնդիանուր գործողությունների ծրագրում: ՔՆՄԿՌՄ-ն քիմիական նյութերի կառավարման միակ գլոբալ մասնակցային, բազմաշահառու ֆորումն է, որի շրջանակում իրականացվում են ԷԽ-ների հետ կապված գործողություններ:

Միջազգային ՀԿ-ների ցանցերը, մասնավորապես՝ «Աղտոտիչների վերացման միջազգային ցանց»-ը (IPEN), ներգրավված է ՔՆՄԿՌՄ-ի միջազգային քաղաքականության մշակման և իրականացման գործում՝ որպես շահագրգիռ կողմ:

Էնդոկրին խաթարիչները սինթետիկ քիմիական նյութեր կամ քիմիական նյութերի խառնուրդներ են, որոնք ընդունակ են խաթարել էնդոկրին համակարգի գործառույթը՝ նմանակելով բնական հորմոնին կամ արգելափակելով դրա գործունեությունը:

Նկատի ունենալով էնդոկրին համակարգի կարևոր դերակատարությունը կենսաբանական և ֆիզիոլոգիական գործառույթներում, հարկավոր է փաստել, որ էնդոկրին համակարգի ցանկացած մասում տեղի ունեցող խանգարումները կարող են հանգեցնել հիվանդության կամ նույնիսկ մահվան:

Լուրջ հիմքեր կան ենթադրելու համար, որ վերջին տասնամյակներին քիմիական արտադրության աճը և քիմիական նյութերի օգտագործումը ուղեկցվում են մանկական տարիքում հիվանդությունների աճի հետ, որը կապված է էնդոկրին խանգարումների հետ:

ԷԽ-ները գլոբալ և համատարած խնդիր են: Դրանց ազդեցությանը մարդկի ենթարկվում են ամենուր կենցաղում, աշխատավայրում, սեփական այգում՝ օդի, ջրի, սննդի միջոցով և այլ ձանապարհներով:

Ստորև ներկայացվում են Էսդոկքին խաթարիչներից մի քանիսն՝ իրենց կիրառության ոլորտներով՝

բիսֆենոլ Ա (ԲՖԱ)՝ որպես պլաստիկարար (պլաստմասսե արտադրանքներ),

ֆտալատներ՝ որպես պլաստիկարար (անձնական խնամքի պարագաներ, մանկական ապրանքներ՝ խաղալիքներ, ծծակներ և այլն),

պերֆորալկիլային միացություններ (ՊՖԱՄ-ներ) որպես կայուն և շերմադիմացկուն նյութեր, օրինակ՝ **տեֆլոն** (խոհանոցային սպասք և պարագաներ),

պերֆորոկտանաթթու (հրդեհաշիջման փրփուր, կոսմետիկական միջոցներ, սինթետիկ գորգեր, լողասենյակի վարագույրներ, անջրաթափանց հագուստներ և այլն),

անտիպիրեններ
(հակակրակային խառնուրդներ),
կահույքի արտադրություն,
երևապատման նյութեր և այլն,

կապարային միացություններ՝
որպես գունանյութ և չորարար
(ներկեր), որպես հոսանքի
աղբյուր (մարտկոցներ) և որպես
կայուն նյութ (բյուրեղապակյա
սպասք, զարդեր, վիտրաժներ և
այլն),

սնդիկ՝ ջերմաշափեր,
սֆիզմումանումետրեր,
լուսմինեսցենտային լամպեր և
այլն,

ՈՒՍ 328 կայունարար (UV 328)
որպես հակաարևայրուքային
նյութ (կոսմետիկ քսուքներ),
որպես ուլտրամանուշակագույն
ձառագայթներից պաշտպանիչ
(մեքենայի և այլ ապակու թաղանթ
և այլն),

պոլիէլորացված բիֆենիլներ
(ՊԷԲ)՝ որպես ջերմամեկուսիչ
(տրանսֆորմատորներ,
էլեկտրական շարժիչներ,
էլեկտրական կոնդենսատորներ,
սառնարանային շարժիչներ,
վակուումային պոմպեր),

**գյուղատնտեսությունում օգտագործվող որոշ
թունաքիմիկատներ**

միջատասպան նյութեր
(ինսեկտիցիդներ)՝ կարբարիլ,
դիկոֆոլ, մալաթիոն, մեթոսմիլ,
մեթօրոսիլոր,

սնկասպան նյութեր
(ֆունզիցիդներ)՝ ֆենարիմոլ,
մանկոզեբ, մաներ, տրիբուլտին,
վինկլոզովին, զիներ,

մոլախոտասպան նյութեր
(հերբիցիդներ)՝ 2,4-Դ, 2,4,5-Տ,
ատարլոր, ատրազին, լինուրոն,
մետրիբուզին, տրիֆլուրալին:

Ի լրումս հայտնի էլս-ների, զոյություն ունեն բազմաթիվ
քիմիական նյութեր, որոնց էնդոկրինային խանգարումներ
առաջացնելու հատկությունները դեռևս հետազոտված չեն:

Հայտնի էլս-ների մեծ մասի ազդեցությունը համեմատաբար
բարձր է արտադրական տարածքներում և աղտոտված
միջավայրում:

ԷԽ-ՆԵՐԻ ՀՐՉԱՎԱՍՏՈՒՄԸ ՀՐՉԱԼԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐՈՒՄ

Աղտոտված միջավայրից ԷԽ-ՆԵՐԸ թափանցում են հողի և ջրի մեջ, այնուհետև կլանվում են միկրոօրգանիզմների կողմից, թափանցում ջրիմուռների և բույսերի մեջ, շարունակում տեղաշարժվել սննդային շղթայով, և, ի վերջո, հայտնվում մարդու օրգանիզմում:

ԷԽ-ՆԵՐԻ ազդեցությունը շրջակա միջավայրի վրա կրում է մշտական բնույթ: ԷԽ-ՆԵՐԸ կայուն են և ունեն կենսակուտակման հատկություն, այսինքն՝ ժամանակի ընթացքում կուտակվում են օրգանիզմի հյուսվածքներում:

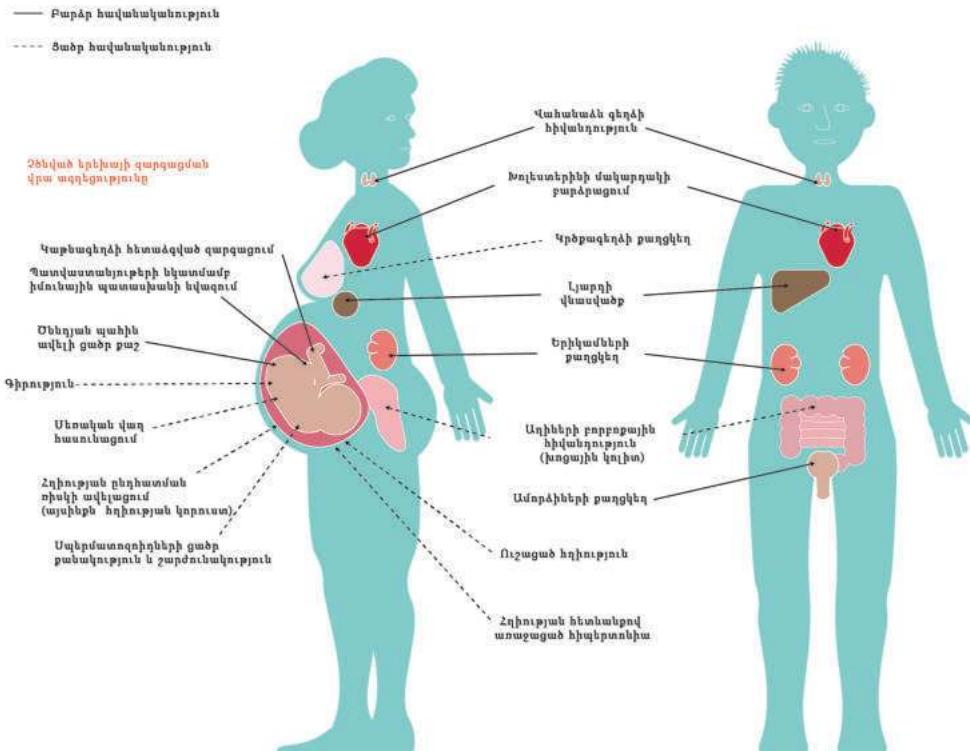
ԷՆԴՈԿՐԻՆ ԽԱՐՔԱՐԻՀՆԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՉՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ

- Մարդու առողջության վրա ունեն երկարաժամկետ ազդեցություն:
- Շատ դանդաղ են քայքայվում և ներթափանցում են օրգանիզմ աղտոտված սննդամթերքի կամ ջրի պարբերաբար օգտագործման ընթացքում:
- Աստիճանաբար կուտակվում են սրտում, լյարդում, ոսկրերում, մկաններում:
- Կարող են առաջացնել՝
 - խոցային կոլիտ, լյարդի, երիկամսերի քաղցկեղ, հիպերիտոլեստերինեմիա, հիպերտոնիա,
 - ներզատիչ գեղձերի հիպոֆիզի, հիպոթալամուսի, վահանաձև, ենթաստամոքսային, մակերիկամսերի և սեռական գեղձերի գործառույթների խանգարումներ,
 - կրծքագեղձերի, ձվարանների, շագանակագեղձի և ամորձիների քաղցկեղ,
 - սեռական բջիջների մուտացիաներ և բնածին արատներ:
- Կարող են նպաստել հղիության հետևանքով առաջացած պրեէկլամպսիայի զարգացմանը:
- Դարձնում են դաշտանային ցիկլն անկանոն:

զարգացման շրջանում և շարունակվում ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Հղիության ընթացքում ճարպալին հյուսվածքներում կուտակված քիմիական նյութերը կարող են անցնել ընկերքի միջով և ներազդել զարգացող պտղի վրա: Կրծքով կերակրման ժամանակ որոշ էլուներ կաթի միջոցով կարող են ներթափանցել նորածնի օրգանիզմ:

Էնդոկրին խաթարիչների ազդեցությունը մարդու առողջության վրա

Սույն տեղեկատվական նյութը ստեղծվել է «Հայ կանայք հանուն առողջության և առողջ շրջակա միջավայրի» ՀԿ-ի կողմից ՀՀ ԸՄՆ «Հիդրոօդերևաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի ֆինանսավորմամբ իրականացվող «Քիմիական կոնվենցիաների շրջանակում քարոզարշավի իրականացում» ծրագրի շրջանակում:

«Հայ կանայք հանուն առողջության և առողջ շրջակա միջավայրի» ՀԿ
ՀՀ, Երևան, 0019, Բաղրամյան պող. 24/2
Հեռ. (+374 10) 52 36 04

Էլ.փոստ՝ officeawhhe@awhhe.am
Վեբ կայք՝ <http://www.awhhe.am>